

КЛЪСТЕРЕН МОДЕЛ НА ЛИЧНОСТТА НА УЧИТЕЛЯ

Иван П. Иванов - ВПИ "К. Преславски"

ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

Изследванията на учителя и учителската професия са много, те се провеждат отдавна и са разнообразни. Същевременно основната част от тях са парциални. Малко са опитите за цялостен структурен анализ на личността на учителя. Без такъв анализ не може да се състави вярна представа за нея, не може да се намери мястото на всеки компонент и на тази основа да се интерпретират резултатите от конкретни частни изследвания.

Това може да стане само при изяснен подход към структурата на личността. Този подход може да се сумира в няколко пункта:

1. Липсва общоприета концепция за структурата на личността. Нещо повече, съществува извънредно голямо методологическо разнообразие, определено от интердисциплинарността на проблематиката. Тя се интерпретира практически от всички социални, а и от някои други науки.
2. Опитите да се изхожда само от чисто психологическа или социологическа гледна точка е неубедителен, тъй като в такъв случай остават необхванати и необяснени причините за много личностни феномени.
3. Многоаспектността на явлението личност прави неприложим един дискриминационен подход.
4. Всяка личност има относително устойчива структура.
5. Елементите на всяка личност се намират в единство, интегритет.
6. Елементите на структурата на личността са социално детерминирани, в това число и от особеностите на професията, която упражнява.
7. Всяка личност е активно цяло с динамична структура.
8. Всяка личност притежава определена насоченост, образувана в реалния ѝ живот.
9. Целесъобразно е личността да не се разглежда само като съвкупност от социално придобити свойства, а като интегрално цяло с регулиращ характер на всички равнища на психичната организация.
10. Сред многото възможни подструктури на личността неизбежно трябва да се обособят психодинамична подструктура (темперамент, поворолеви стереотип) и съдържателна подструктура (доминантни потребности, мотиви, установки, ценностни ориентации), както и някои от най-характерните и значими за изследването личностни черти, които по същество трудно могат да се вместят в тази схема и имат комплексен характер.

Цел на изследването е да се намерят групировки от променливи в структурата на учителската личност, т. е. да се направи класификация на структурните образувания на различно ниво на достоверност.

МЕТОДИКА

В изследването беше приложен йерархичен агломерационен клъстерен анализ със задача да се групират множество параметри (личностни черти) в подмножества (кълъстери), така че да принадлежат само към едно от тях. Критерии за различие са корелационните зависимости между променливите. Изследвани са 170 учители по 46 дименсии през 1990-91 г. Използвани са следните методики:

Въпросникът на Г. Бергер анализира чертите на темперамента по теорията на Льо Сен. Изследването беше проведено с първите 3 скали от въпросника (емоционалност, активност, функция).

Методиката за изследване на поповоролевия стереотип (разработка на автора) диагностицира по две скали: феминност и маскулинност.

Изследването на потребностно-мотивационната основа на личността беше направено по т. н. "Автопортрет - потребности и стремежи" на М. Стейн. Методиката служи за диагностика на 25 психически потребности по класификацията на Х. А. Мъри.

Учителите получиха оценки по скали от въпросници принадлежащи към аналитичното направление в теориите за личността: на Т. Григер (хипокризия и конформизъм, самоизолация и самоанализ, импулсивност, неконвенционалност, консерватизъм, потребност от грижа за децата, социална активност, психическа устойчивост), на Г. Щерн (хуманистична насоченост, енергичност) и Р. Кетъл (циклотимия, интелектуалност, експанзивност, впечатлителност, сила на Сврѣх-Аза, рационализъм, радикализъм, самоконтрол).

РЕЗУЛТАТИ

Кълъстерите са дадени по нива на общност. Най-високото ниво е 1,00. Всеки кълъстер на по-ниско ниво включва в себе си и елементите на по-високите нива. Това е означено със знака (-"-). Кълъстерите са следните:

ПЪРВИ КЛЪСТЕР

- 1.00 потребност от покровителство на другите, потребност от ред
- 0.95 (-"-) потребност от общество, впечатлителност, активност
- 0.90 (-"-) потребност от разяснение (обучение), потребност от противодействие, емоционалност
- 0.85 (-"-) потребност от достижения, маскулинност
- 0.80 (-"-) потребност от познание, потребност от избягване на физически травми, потребност от игра, потребност от помощ от страна на другите, сила на Сврѣхаза, потребност от грижа за деца, феминност, потребност от създаване, потребност от приятни впечатления,
- 0.76 (-"-) потребност от секс, потребност от автономия (независимост), потребност от признание и одобрение, циклотимия, рационализъм, радикализъм

ВТОРИ КЛЪСТЕР

- 0,85 интелектуалност, самоизолация и самоанализ, социална активност
- 0,80 (-"-) потребност от неприемане, потребност от агресия, импулсивност, потребност от доминиране
- 0,76 (-"-) потребност от показност, потребност от уважение на другите, хуманистична насоченост, енергичност, психическа устойчивост
- 0,71 (-"-) потребност от избягване на порицание, потребност от защита, експанзивност, самоконтрол, консерватизъм

ТРЕТИ КЛЪСТЕР

0,76 потребност от придобиване, потр.от избягване на неуспехи, неконвенционалност

ЧЕТВЪРТИ КЛЪСТЕР

0,71 ВТОРИ И ТРЕТИ КЛЪСТЕР

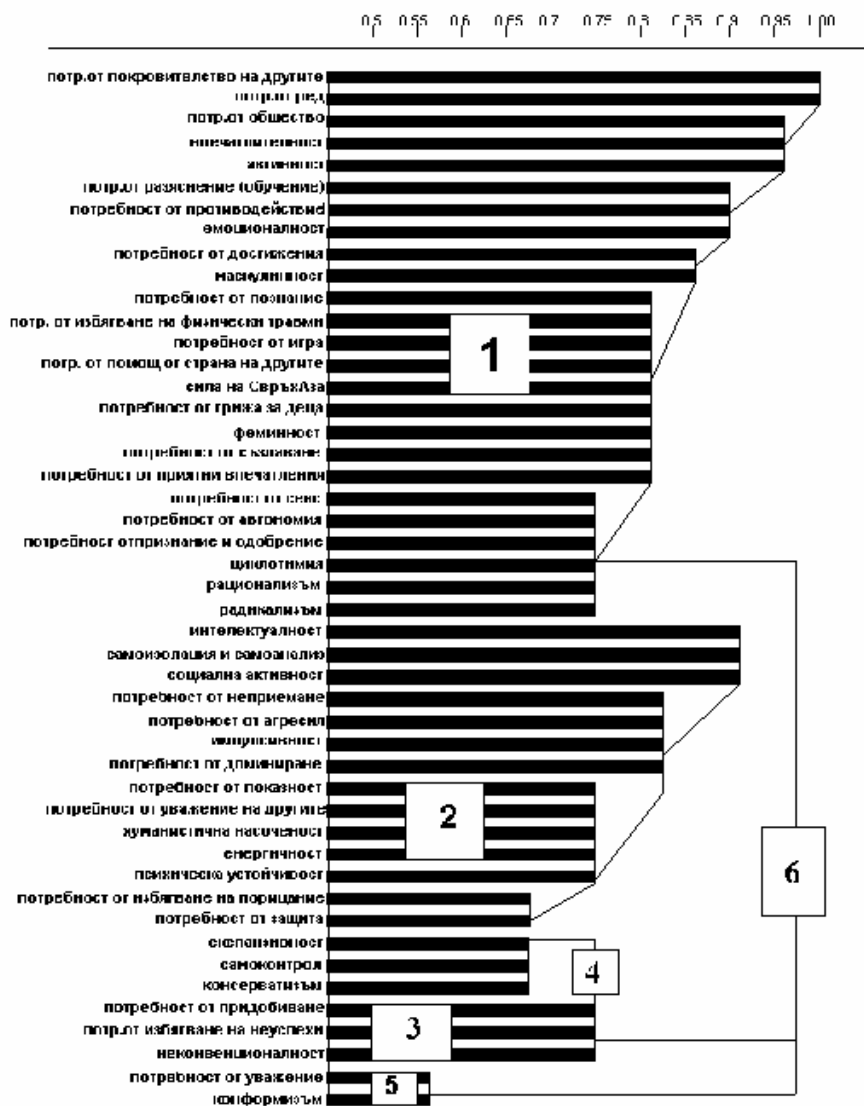
ПЕТИ КЛЪСТЕР

0,66 потребност от уважение, конформизъм

ШЕСТИ КЛЪСТЕР

0,66 ПЪРВИ, ЧЕТВЪРТИ И ПЕТИ КЛЪСТЕР

ДЕНДРОГРАМА НА СТРУКТУРАТА НА ЛИЧНОСТТА

АНАЛИЗ

1. Централно място в структурата на учителската личност заема Първи клъстер. Особено значение имат тези доминантни черти, които съдържателно го оформят до нивото на другите клъстери (0,85): потребност от покровителство на другите, потребност от ред; потребност от общество, впечатлителност, активност, потребност от разяснение (обучение), потребност от противодействие, емоционалност, потребност от достижения, маскулинност.

2. В структурата на личността на учителя преобладават висшите потребности (по Маслоу) - потребностите от социални връзки и самоуважение. Клъстерът на ниво 0,80 вече включва и елементите на потребността от самоактуализация, а на ниво 0,76 - и низшите потребности.

3. Вторият клъстер включва повечето от базалните психически характеристики, заедно с потребностите от по-низш тип, основно от безопасност и от социални връзки. И тук, както при Първи клъстер, колкото е по-ниско нивото на общност, толкова повече и по-ниши потребности обхваща клъстерът.

4. Третият клъстер е почти тотално свързан с потребността от самоуважение.

5. Пети клъстер включва на много ниско ниво на общност две еднотипни черти: потребност от уважение на другите и конформизъм. Те са изместени в периферията на структурата на личността. Това косвено потвърждава тезата за доминиране на висшите потребности.

6. Четвърти и Шести клъстери представляват обединение на останалите на по-ниско ниво.

7. Преобладаването в основата на структурата на учителската личност на висшите потребности е извънредно благоприятно както за учителя сам по себе си, така и за хората около него (респективно учениците), за които е модел за подражание. Това означава по-висока биологическа ефективност, завършеност на личностното развитие, по-богата душевност, по-често преживяване на радост и щастие.